

SUĐENJE SOKRATOVO¹

Isidor Feinstein Stone
MISL, Biblioteka Serendipity, Zagreb, 2005.,
str. 236

Za one koje zanima zavirivanje iza općeprihvaćenih stavova o povijesnim ličnostima ova knjiga je prava poslastica. No, ima li u njoj išta što bi moglo biti zanimljivo za socijalne radnike? Mislim da ima onoliko koliko bi filozofsko razmišljanje o svijetu moglo imati značaja za svačiji život i rad, a posebno onih koji rade s ljudima i za ljude, koji ih procjenjuju i na osnovu čije procjene ti životi mogu dobiti nove pravce i vrijednosti.

Snažan dojam prije svega ostavlja sam autor I. F. Stone. Kada ga je u 64. godini *angina pectoris* prisilila da ode u mirovinu, odlučio je proučavati povijest slobode ljudske misli. Kako naglašava u predgovoru knjizi, »ne slobode općenito, jer ona sama po sebi ima previše dvojbenosti, već posebno slobode ljudske misli i govora. Taj projekt ima svoje korijene u vjeri da nijedno društvo nije tako dobro, kakve god mu bile namjere, kakve mu god bile utopijske i osloboditeljske pretenzije, **ako ljudi koji u njemu žive nisu slobodni govoriti ono što misle.**«

Prvo je počeo istraživati slobodu misli u okviru dvije engleske revolucije u sedamnaestom stoljeću, ali je uskoro shvatio da ih ne može potpuno razumjeti bez boljeg uvida u protestantsku reformaciju. I kao što je realno pretpostaviti, reformacija ga je upućivala još dalje u prošlost - u drevnu Atenu, »najranije društvo gdje su sloboda i njezin izraz cvali u dotad neviđenim razmjerima i koji su rijetko gdje dostignuti.«

Vratiti se u Atenu Sokratovog doba bio je dovoljno dug put da već sam po sebi izaziva poštovanje. No, Stone tada shvaća

---

¹ Naslov izvornika: I. F. Stone (1989) *The Trial of Socrates*.

da standardni izvori podataka o Sokratovu suđenju zapravo ni ne postoje. Postojali su fragmenti povijesti koji su bili zavijeni maglom davno mrtvog jezika.

I Stone odlučuje u 64 godini naučiti starogrčki, bar onoliko koliko mu je neophodno da prepozna razlike i suptilnosti u prijevodu koje su suvremeni prevoditelji prepuštali svojoj manjoj ili većoj maštovitosti i znanju.

Noseći se s teškoćama i raskoši te izvanredne pustolovine, Stone se susreće s nečim što nam je i danas čest izvor sukoba, nejasnoća i nerazumijevanja. To je prikaz i opis drugih ljudi. Većini nam je jasno, a ipak nam to često izmiče iz vida, da različiti ljudi istu osobu vide i opisuju drukčije, pa bi se ponekad moglo činiti da uopće ne govorimo o istoj osobi. Vjerojatno su ličnosti daleke povijesti tome izložene još nemilosrdnije, a Sokrat, koji nije svoje misli, vjerovanja i stavove zapisivao, svakako spada među njih.

Prema Stoneu, sliku o Sokratu nude nam uglavnom tri njegova suvremenika: Ksenofont, Platon i Aristofan. Do nas najuvjerljivije dolazi Sokrat kakvog nam nudi Platon, njegov učenik i istomišljenik. On je poslao u povijest svoj doživljaj učitelja u kojem uglavnom »previđa« neke pojedinosti na kojima se zaustavlja Ksenofont, a koje i stvaraju zanimljivu razliku između ta dva Sokrata. »Kod Ksenofonta Sokrat je prilično otrcan i banalan, katkada potpuno filistarski...«, zaključuje Stone.

Kod Platona on je gotovo vrhovni svećenik atenske filozofske misli, pa ako im se i omakne neko sitno neslaganje, Platon ga zanemaruje. Prema Stoneovom Ksenofontu, Sokrat nudi idealnu sliku države i njezinog ustroja u vladavini »onih koji znaju«, u vladavini jednog čovjeka. Smatra **»da je posao vladara izdavati naredbe, a podložnika pokoravati se«**. Već je i tada Sokratu moglo biti jasno da oni koji vladaju uglavnom misle da znaju i da je malo vjerojatno da je veliki broj vladara u povijesti čovječanstva propitivao svoje odluke, zahtjeve i stavove, a sigurno nije bilo mnogo ni onih koji su smatrali da su potpuno nekompetentni za odgovorni zadatak koji su dobili ili uzeli. Ili, kako to kaže Erazmo Roterdamski u *Pohvali ludosti*²: »Što ima veze da ti cijeli narod zviždi ako ti plješčeš sam sebi?«.

Sasvim je sigurno da Atena tog vremena nije smatrala Sokratov ideal bespogovornog pokoravanja »onome tko zna«, svojim idealom.

Uz to, nejasno je tko bi imenovao tog »idealnog vladara« čije odluke nitko ne bi smio propitivati i koje bi se morale slušati bez prigovora, čak i onda kada bi sve ukazivalo na to da su, ne samo sumnjive, nego i opasne.

Zastupajući ideju »vladara« u vrijeme cvatuće demokracije u Ateni, Sokrat je sigurno izazivao podozrivost u najblažem slučaju i žestoku oporbu u najgorem.

Osim javnog, Sokrat je svakako imao i privatni život. Ime njegove žene Ksantipe, ostalo je zapisano u povijesti kao sinonim za čangrizavu, netolerantnu, možda čak i primitivnu ženu, koja nije imala ni malo razumijevanja za veličinu supruga.

---

² Izdavač: CID-NOVA, Zagreb, Biblioteka TRAGOVI, 1999.

Ustajući u njezinu obranu Stone kaže:

*»Kako je Sokrat zarađivao svoj kruh? Za uzdržavati je imao suprugu i tri sina. Živio je do dobi od sedamdeset godina. No, čini se da nikada nije imao posao ili da se bavio obrtom ili trgovinom ... Kako je uzdržavao obitelj? Na to prirodno pitanje u platonskim dijalozima nije nikada odgovoreno ... Čini se da odgovor leži u tome što je živio od malog nasljeđa koje mu je ostavio otac, kome je dobro išlo u njegovom klesarskom obrtu ... Njegova jedna žena, **Ksantipa**, neopjevana junakinja sokratske sage, oslikana je kao nadžak-baba i rospija, možda zbog toga, jer je imala teška vremena podižući djecu na raspoloživom novcu.«*

Čini se da je Platonu bilo isprazno raspravljati o tužbalicama Ksantipe i potrebama Sokratove troje djece. On je svojim javnim raspravama »odgajao« atensku mladež, pa se, valjda je mislio Platon, može zanemariti što svoje vrijeme, energiju i znanje nije sebično usmjeravao samo prema vlastitoj djeci. Uostalom, ni povijest ih nije zapamtila osim kao Sokratovu djecu, dok su imena brojnih Sokratovih učenika zapisana velikim slovima. Istina, ne svi po dobru, ali su ipak upisani kao sljedbenici njegove filozofije, duha i zalaganja.

I za način kako stvoriti odane podanike apsolutnom vladaru-filozofu, Sokrat ima, najblaže rečeno, neortodoksnu ideju. Ona se »... pojavljuje na koncu sedme knjige *Države*, tako što Sokrat predlaže da je 'najbolji i najbrži način' utiranja puta idealnom gradu **prognati svakoga iznad deset godina starosti, a djecu ostaviti da ih preoblikuju filozofi**«.

Stone ovako razmišlja o toj ideji:

»Sokrat to naziva najbržim i najlakšim načinom na koji bi se takav grad mogao utemeljiti 'i donijeti najviše koristi ljudima'... Nikakva teška pitanja nisu postavljena. Začuđujuće je kako je kod Platona tako malo dijalektike u tako krucijalnom trenutku. Lagana metoda? Kako bi šačica filozofskih dadilja odgajala malu vojsku djece? Samo je neženja poput Platona, koji nije nikada previjao dojenče, mogao zamisliti to kao ozbiljnu mogućnost. Kako spriječiti uznemirene i razbješnjene roditelje da se noću 's polja' vrate - kao što se Platon delikatno izrazio - i pobiju te filozofske luđake, te povrate svoju djecu i svoj grad? Kako je Platonov Sokrat mogao u isti mah govoriti o pravdi kao 'glavnoj i prijeko potrebnoj stvari' i onda predložiti da prevrne čitav grad i čitav naraštaj osudi na takvu patnju, a da nema njihov pristanak i protiv njihove volje.«

Nažalost, kao što znamo, ni budućnost nije ostala pošteđena od takvih manje ili više sličnih zamisli, a vjerojatno ih je bilo i prije Sokrata.

Dakle, jesmo li kroz Stoneov prikaz konačno dobili pravu sliku Sokrata? Jer, moramo priznati Ksenofontov opis, prilično je udaljen od onog koji nam nudi Platon. Je li stvarni lik Sokrata onaj koji nam nudi Ksenofont, a Platonov povijesna zabluda?

Sve je moguće. Ali moguće je i da je pravi Sokratov lik negdje u sredini ili na nekom trećem mjestu koje nije tako očito!

Je li Ksenofont bio uvjeren da je njegov stav istinit i objektivan?

Je li to isto vjerovao Platon?

I jedan i drugi vidjeli su Sokrata kroz svoje stavove, uvjerenja, vrijednosti i s tog aspekta bili su u pravu.

Dopustimo, da postoji i neki treći, peti ili deseti Sokrat. Bilo bi zanimljivo znati kroz kakvu prizmu bi ga opisala njegova Ksantipa ili sinovi, kako bi ga opisao njegov dragi učenik Kritija, koji je oružjem srušio atensku demokraciju ili Anit, jedan od Sokratovih tužitelja.

Evo, to su zamke u koje možemo upasti kada pišemo socijalnu anamnezu. Svi smo mi subjektivni, i opasno je ako to ispustimo iz vida i bez dvoumljenja vjerujemo u svoju objektivnost. Naša je »objektivnost« obojana našim stavovima, vjerovanjima, odgojem, znanjima, iskustvima i kad govorimo o njoj, uglavnom mislimo na njihovu konačnost i trajnost. Ali i drugi vjeruju u svoju objektivnost, iako se možda u potpunosti razilazimo.

Već dugo vjerujem da bi se rečenica »To je istina«, trebala zamijeniti rečenicama »Ja to tako vidim! Što ti misliš o tome?«.

Možda nam i nije bila potrebna knjiga o Sokratovom suđenju da dođemo do tog uvida, ali svakako nam može pomoći da još malo razbistrimo tko smo, što radimo i kako radimo.

Naravno da Stoneovo razmišljanje o Sokratu ima i druge dimenzije, a to je prije svega pitanje demokracije, te njegovo suđenje i presuda. Ono nam, u svakom slučaju govori o tome da još dugo demokracija neće biti sve ono što nosi to ime.

Priredila: Ilonka Filipović